

УДК 81'23

БУЛИК-ВЕРХОЛА Софія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, Україна (sofiia.z.bulyk-verkhola@lpnu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4593-3571>

Scopus-Author ID: 58191380600

ТЕГЛІВЕЦЬ Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, Україна (yuliia.v.tehlivets@lpnu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7221-7554>

Scopus-Author ID: 58191207200

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.58.2>

Бібліографічний опис статті: Булик-Верхола, С., Теглівець, Ю. (2024). Тематичні групи асоціативно-сміслового поля слова-стимулу *росія* під час російсько-української війни. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 58, 18–26, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.58.2>

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АСОЦІАТИВНО-СМІСЛОВОГО ПОЛЯ СЛОВА-СТИМУЛУ *РОСІЯ* ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті простежено особливості образів мовної картини світу й ціннісні орієнтації українського суспільства. Мета дослідження – на основі методу спрямованого асоціативного експерименту проаналізувати асоціативне поле слова-стимулу *росія* в умовах сучасної російсько-української війни.

У результаті опитування студентів Національного університету «Львівська політехніка» виявлено 685 слів-реакцій на слово-стимул *росія* та встановлено частотність уживання асоціативів у ядрі (49%), ближчій (30%) та віддаленій периферії (21%). Ядро асоціативного поля містить найбільш актуальні та стереотипні поняття ментального лексикону: ворог 78, агресор 54, болото 51, дно 32, раша 18, вбивця 16, окупант 14, параша 13, загарбник 12, московія 12, зло 11, мордор 11, ненависть 11.

В асоціативному полі слова-стимулу *росія* виокремлено 15 тематичних груп, серед яких: 234 назви істот, 105 назв країни-окупанта, 66 назв почуттів, відчуттів, психічного стану людини, 57 назв явищ природи, 51 назва опредмечених дій, станів, процесів, 47 назв предметів та їхніх частин, 28 назв ідеологій та форм суспільного правління, 28 назв приміщень та закладів та ін.

З'ясовано, що більшість виявлених асоціативів має негативне значення, що демонструє зневажливе ставлення інформаторів до країни-агресора. Зафіксовано значну кількість експресивно маркованих найменувань, що свідчить про домінування емоційного рівня образів свідомості над розумовим, а також утримання певної рівноваги між об'єктивними та суб'єктивними образами сприйняття мовців. У свідомості сучасної молоді відбулися когнітивні зрушення, що сформували вербальні реакції на слово-стимул. Вони відображають когнітивні процеси, що відбуваються на ментальному рівні під впливом перцептивного досвіду та наявних знань.

Експериментальним матеріалом підтверджено, що узагальнене уявлення про росію після повномасштабного вторгнення в Україну змістилося від нейтрального до загрозового, а конкретне уявлення допомогло усвідомити росію як реального ворога, що бере участь у воєнних діях проти нашої країни.

Ключові слова: асоціативно-сміслове поле, слово-стимул *росія*, асоціативний експеримент, тематична група, ядро та периферія асоціативно-сміслового поля, російсько-українська війна.

BULYK-VERKHOLA Sofia – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language, Lviv Polytechnic National University, 12, Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine (sofiia.z.bulyk-verkhola@lpnu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4593-3571>

Scopus-Author ID: 58191380600

TEHLIVETS Yuliya – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language, Lviv Polytechnic National University, 12, Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine (yuliia.v.tehlivets@lpnu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7221-7554>

Scopus-Author ID: 58191207200

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.58.2>

To cite this article: Bulyk-Verkhola, S., Tehlivets, Y. (2024). Tematychni hrupy asotsiatyvno-smyslovoho polia slova-stymulu rosiia pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny [Thematic groups of the associative-meaning field of the word-stimulus *russia* during the Russian-Ukrainian war]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 58, 18–26, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.58.2> [in Ukrainian].

THEMATIC GROUPS OF THE ASSOCIATIVE-MEANING FIELD OF THE WORD-STIMULUS *RUSSIA* DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Summary. *The article traces the peculiarities of the images of the linguistic picture of the world and the value orientations of Ukrainian society. The purpose of the study is to analyze the associative field of the word-stimulus *russia* in the conditions of the current Russian-Ukrainian war, based on the directed associative experiment method.*

*As a result of the survey conducted among the students of the Lviv Polytechnic National University, 685 word-reactions to the *russia* stimulus word were found and the frequency of the associates use in the core (49%), near (30%) and distant periphery (21%) was determined. The core of the associative field contains the most relevant and stereotyped concepts of the mental lexicon: enemy 78, aggressor 54, swamp 51, bottom 32, rasha (rashka) 18, murderer 16, occupier 14, parasha (parashka) 13, invader 12, moskoviia 12, evil 11, morder 11, hatred 11.*

*In the associative field of the stimulus word *russia*, 15 thematic groups have been distinguished, including: 234 names of creatures, 105 names of the occupying country, 66 names of feelings, sensations, mental state of a person, 57 names of natural phenomena, 51 names of objectified actions, states, processes, 47 names of objects and their parts, 28 names of ideologies and forms of social government, 28 names of premises and institutions etc.*

It has been ascertained that the majority of the detected associates have negative meaning, which is the evidence of the disdainful attitude of the informants towards the aggressor country. A significant number of expressively marked names has been recorded, which indicates the dominance of the emotional level of images of consciousness over the mental one, as well as the maintenance of a certain balance between the objective and subjective images of the speakers' perception. Cognitive shifts have taken place in the minds of modern youth, which have formed verbal reactions to the word-stimulus. They reflect cognitive processes occurring at the mental level under the influence of perceptual experience and existing knowledge.

*The experimental material confirmed that the generalized perception of *russia* after the full-scale invasion of Ukraine shifted from neutral to threatening, and the specific perception made it possible to perceive *russia* as a real enemy participating in hostilities against our country.*

Key words: *associative-semantic field, word-stimulus *russia*, associative experiment, thematic group, the core and periphery of the associative-semantic field, the Russian-Ukrainian war.*

Актуальність дослідження полягає в тому, що слово-стимул *росія* не було об'єктом окремого вивчення з позицій асоціативного підходу, слово-стимул *росія* не входить до реєстру таких асоціативних словників,

як «Словник асоціативних норм української мови» Н. Бутенко, «Український асоціативний словник» С. Мартінек, «Асоціативний словник – шлях до сутності власної назви» О. Карпенко.

Мета дослідження – на основі методу АЕ проаналізувати тематичні групи асоціативного поля слова-стимулу *росія* в умовах сучасної російсько-української війни, підтвердити або спростувати гіпотезу щодо розширення семантики лексеми *росія* завдяки асоціативним образам. Вибір слова-стимулу для нашого експерименту зумовлено насамперед повномасштабним вторгненням росії на територію України. У політичному дискурсі до наступу держави-окупанта семантика лексеми *росія* мала здебільшого узагальнений характер, що відображено в закріпленому значенні – «трансконтинентальна держава у Східній Європі та Північній Азії» (росія, Вікіпедія).

Завдання статті: виявити асоціації на позначення слова-стимулу *росія*, якими послуговувалися учасники анкетування; проаналізувати структуру асоціативно-семантичного поля слова-стимулу *росія*; окреслити основні тематичні групи слова-стимулу *росія*; визначити кількісні показники реакцій респондентів.

Метод асоціативного експерименту (далі – АЕ) на сьогодні вважають одним із найуспішніших серед когнітивних досліджень, адже роздуми над реаліями життя формують певні асоціації. Результати АЕ дають підстави проаналізувати семантичні компоненти лексем, асоціативні зв'язки дають можливість простежити особливості образів мовної картини світу й ціннісні орієнтації українського суспільства.

У сучасній психолінгвістиці метод АЕ перебуває в полі зору багатьох науковців, серед яких: Є. Васянович, Н. Дубовик, О. Горошко, Т. Полякова, О. Денисевич, Н. Коч, С. Каленюк, Л. Кушмар, О. Загородня, Т. Недашківська, Н. Токарева та ін. Дослідники (Токарева, 2019; Zahorodnia, Nedashkivska, 2019) зазначають, що асоціативна структура слова є свого роду мікросистемою. В АЕ слово-стимул актуалізується, реалізує свої прямі та переносні значення, надає інформацію про можливість сполучуваності. Стимулом при цьому є слово, яке пропонують інформантові, а реакцією є слово чи словосполучення, які виступають у свідомості людини як асоціати. Отже, асоціативне поле – це сукупність усіх реакцій на слово-стимул (Кушмар, 2019).

Традиційним аналізом асоціативного поля стимульних одиниць є виявлення семан-

тичної близькості реакцій та слів-стимулів, ранжування асоціатів за частотністю з виокремленням ядерних і периферійних елементів, визначення характеру асоціативних зв'язків із виведенням класифікацій, оцінка конотативного компонента стимулів за емотивно-маркованими асоціатами. Найбільш частотні реакції (10 і більше) формують ядро асоціативного поля, яке містить найбільш актуальні та стереотипні поняття ментального лексикону, сукупність сем, що віддзеркалюють суттєві ознаки денотата. Периферія зазвичай репрезентує диференційні семи, які відображають другорядні ознаки предмета чи явища. Завдяки периферії виявляють індивідуальні значення, які теж надзвичайно важливі для побудови об'єктивної мовної картини світу українців. Периферію поділяють на ближчу (2–9 реакцій) та віддалену (одиночні реакції).

У процесі нашого дослідження застосовано один із видів АЕ – *спрямований АЕ*, відповідно до якого респондентові надають певні інструкції, які скеровують асоціації, коли «потрібно відповісти на стимул словом, яке належить до певного граматичного чи семантичного класу» (Zsarnóczaiová, 2020, p. 70). Спрямований АЕ «відрізняється від методу вільних асоціацій тим, що експериментатор направляє асоціації досліджуваного в потрібному йому напрямку» (Дробот, Максименко, Фартушна, 2019, с. 116). Спрямування асоціацій дещо звужує поле вербальної діяльності респондента та спонукає його реагувати відповідно до цілей дослідження. Отже, для проведення цього дослідження респондентам було сформульовано завдання – написати асоціацію-іменник до слова-стимулу *росія*.

Для уточнення результатів АЕ застосовано *метод опитування*. Цю частину дослідження проведено упродовж вересня – жовтня 2022 року на базі Google Forms як опитування 685 респондентів. Учасниками є студенти Національного університету «Львівська політехніка». 55,9% опитаних становили жінки і 44,1% – чоловіки, проте гендерних особливостей у сприйнятті досліджуваного концепту не виявлено. Натомість для порівняння плануємо у перспективі дослідити слово-стимул *росія* в асоціативному полі людей інших вікових категорій.

Шляхом анкетування студентів визначено, що вони належать до різних регіонів України, що забезпечує репрезентативність отриманих результатів. Значна частина респондентів – мешканці Львівщини (433), участь в експерименті брали також представники інших областей України, а саме: Тернопільської (35), Івано-Франківської (34), Хмельницької (30), Волинської (20), Одеської (20), Рівненської (19), Закарпатської (18), Чернівецької (15), Київської (14), Житомирської (9), Дніпропетровської (7), Вінницької (6), Луганської (5), Запорізької (4), Сумської (3), Херсонської (3), Миколаївської (2), Харківської (2), Чернігівської (2), Донецької (1), Кіровоградської (1), Полтавської (1), Черкаської (1) областей. Експеримент проведено відповідно до етичних норм добровільної згоди респондентів щодо публікації результатів експерименту.

Респондентам запропоновано анкету-опитувальник, що охоплює низку загальних питань, що стосуються анкетних даних (стать, вік, наявність освіти, професія, регіон проживання) та основного змісту – асоціації зі словом-стимулом *росія*. Для максимального об'єктивних результатів ми опиралися також на *метод лексикографічного опису*.

Для опрацювання результатів опитування використано *статистичний метод*: представлено кількісне співвідношення слів-реакцій на слово-стимул *росія* та відсоткові пропорції асоціацій до загальної кількості учасників дослідження. Оскільки семантична структура слова-стимулу *росія* – це сукупність сем, які відображають суттєві ознаки вказаного поняття, то в дослідженні також застосовано *метод компонентного аналізу* для розподілу асоціатів за основними тематичними групами та для визначення найбільш експресивно маркованих лексем. Для порівняння лексичного й асоціативного значень слова-стимулу *росія* використано *зіставно-описовий метод*.

Виклад основного матеріалу. У результаті АЕ отримано **685** слів-реакцій на слово-стимул *росія* та встановлено частотність асоціатів у ядрі (334 реакції; 49%), ближчій (209 реакцій; 30%) та віддаленій (142 реакції; 21%) периферії.

У **ядерній зоні** асоціативного поля слова-стимулу *росія* виявлено такі **334** реакції

(49%): *ворог 79, агресор 54, болото 51, дно 32, раша (рашка) 18, вбивця 16, окупант 14, параша (парашка) 13, загарбник 12, московія 12, зло 11, мордор 11, ненависть 11.*

Більшість реакцій, що належать до ядра асоціативного поля слова-стимулу *росія*, можна вважати стереотипними в сучасних реаліях російсько-української війни. Виявлено парадигматичні асоціації, а саме, синонімічні (*ворог, агресор, вбивця, окупант, загарбник*), словотвірні та фонетичні (*раша (рашка), параша (парашка)*).

Оскільки ми використовували спрямований АЕ (треба було вказати іменник-асоціацію на слово-стимул *росія*), у цій статті не розглядаємо синтагматичних видів реакцій – це буде предметом окремої розвідки.

У межах ближчої периферії виявлено ремінісцентні реакції (*орки, зомбі*) та одну граматичну вербальну реакцію-словосполучення на слово-стимул *росія* (*країна дурнів*), а у віддаленій периферії – 10 реакцій-словосполучень (*вже не брат, вигрібна яма, відстала країна, всесвітнє зло, країна злих боягузів, країна людей без мізків, монгольська орда, недобитий совок, опухоль планети, тюрма народів*), а також прикладки (*країна-блязень, країна-фашист та пропагандист, собако-людина, ура-патріотизм*).

Парадигматичні особливості асоціатів розглядаємо, виокремлюючи тематичні групи асоціативного поля слова-стимулу *росія*:

1. Назви країни-окупанта, її частин та формувань (105): *раша (рашка) 18, московія 12, мордор 11, країна 9, кацапія 5, оркостан 5, кацапстан 3, москальщина 3, недодержава 3, орда 3, СРСР 3, зомбіленд 2, імперія 2, країна дурнів 2, бомжостан, відстала країна, ерефія, країна-блязень, країна злих боягузів, країна людей без мізків, країна-фашист та пропагандист, латтестан, монгольська орда, москаляндія, москва, недобитий совок, недокраїна, недоросія, підарасія, підоросія, рабсія, рашистан, рашка-парашка, російська нацистська федерація, рососісія, рф, татарстан, федерація.*

2. Назви істот (234):

а) загальні назви людей (209): *ворог 79, агресор 54, вбивця 16, окупант 14, загарбник 12, раби 4, терорист 4, мародер 2, недруг 2, руйнівник 2, брати, брехуни, вже не брат,*

гнобитель, диктатор, знищувач, колгоспники, крадій, лярва, ненависник, неприятель, нікчема, підараси, посміховисько, сліпець, супротивник, сусід, тиран, фашисти, шлюха;

б) назви людей за належністю до національності (7): рашисти 2, русня 2, кацапи, московити, росіянин;

в) назви людей за подібністю до інших істот (15): зомбі 4, нелюди 3, орки 3, паразит 2, диявол, істоти, собако-людина;

г) назва політичного діяча (3): путін 3.

3. Назви почуттів, відчуттів, психічного стану людини (66): зло 11, ненависть 11, хуйня 7, злидні 5, ніщо 5, бідність 3, убогість 3, гидота 2, жорстокість 2, сором 2, всесвітнє зло, горе, жах, злоба, зневага, неприємність, нещастя, огида, печаль, п*здець, порожнеча, слабкість, страх, тупість, фу.

4. Назви опредмечених дій, станів, процесів (51): брехня 9, пропаганда 6, занепад 5, війна 4, помилка 3, агресія 2, смерть 2, бардак, безмовність, божевілля, вбивство, злочин, зомбованість, корупція, крадіжка, кримінал, кровожерливість, насильство, невігластво, окупація, победобесіє, розпушта, розруха, свиногорьє, тиша, треш, хаос.

5. Назви ідеологій та форм суспільного правління (28): рабство 4, фашизм 4, диктатура 3, рашизм 3, комунізм 2, нацизм 2, тероризм 2, анархія, антиутопія, імперіалізм, монархія, тиранія, тоталітарність, ура-патріотизм, утопія.

6. Назви приміщень та закладів (28): параша (парашика) 13, туалет 3, біотуалет, в'язниця, дурка, житло москалів, колгосп, концтабір, розвалина, руїна, стайня, тюрма, тюрма народів, цирк.

7. Назви місця і простору (23): село 4, пекло 3, помийка 3, звалище 2, сміттєзвалище 2, ад, вигрібна яма, заповорік, захалустья, земля рабів, зомбосвіт, прірва, тайга, тундра.

8. Назви речовин та матеріалів (26): гімно (гівно, гамно) 5, гниль 5, лайно 5, гній 3, бруд 2, помій 2, вата, відходи, фарш, фекалії.

9. Назви явищ природи (57): болото 51, багно (багнюка) 4, калюжа, темрява.

10. Назви предметів та їхніх частин (47): дно 32, смітник 9, бензоколонка, дрібниця, колонка з газом, корито, сміттярка, ярмо.

11. Назви частин тіла (3): залуца 2, задниця.

12. Назви медичних понять (7): гангрена, ідіотизм, кров, метастаза, опухоль планети, пухлина, чума.

13. Збірні назви (8): бидло 2, біднота, дич, плем'я, саранча, сволота, сміття.

14. Назва рослини (1): бавовна.

15. Транспортний засіб (1): корабель.

Аналізуючи назви Росії як країни (Булик-Верхола, 2022), наявні в асоціативному полі респондентів, можемо зробити висновок про негативне (російська нацистська федерація, монгольська орда) і підкреслено зневажливе ставлення до цієї країни (раша, мордор, кацапія, оркостан та ін.). Варто виокремити лексеми з префіксом недо-, який означає неповноту міри (недодержава, недокраїна, недоросія), прикладкові сполуки (країна-блазень, країна-фашист та пропагандист, рашка-парашика), аналітичні деривації (країна дурнів, відстала країна, країна злих боягузів, країна людей без мізків). Серед асоціатів цієї тематичної групи наявні історичні назви (московія, СРСР) та інвективи (підарасія, підоросія, рососісія). Із 105 реакцій у цій тематичній групі лише 10 респондентів мали нейтральні асоціації (країна 9, федерація 1). Варто зазначити, що всі назви цієї держави, крім СРСР, респонденти писали з малої літери, що демонструє їхнє зневажливе ставлення.

У тематичній групі назв істот засвідчено найчисленніший асоціат дослідження – ворог (79 реакцій). Появу такого асоціата вважаємо закономірною, адже після повномасштабного вторгнення Росії на територію України Росію респонденти сприймають як реального ворога, що бере участь у воєнних діях проти нашої країни. Асоціативне семантичне поле ворог доповнюють реакції агресор – «сторона, що нападає; держава, яка здійснює агресію, першою застосовує збройну силу проти іншої держави; загарбник» (Мельничук, 1974, с. 20), синоніми окупант та загарбник – той, хто тимчасово займає «збройними силами однієї держави частину або всю територію іншої держави, головним чином внаслідок наступальних воєнних дій» (Мельничук, 1974, с. 478) (80 реакцій). Семантично близькими виявились асоціати терорист – «той, хто здійснює терористичний акт» (Мельничук, 1974, с. 663), вбивця, руйнівник, знищу-

вач, тиран (24 реакції). Негативне ставлення засвідчують лексеми з префіксами *не-, ні-*: *ненависник, недруг, неприятель, нікчема* (5 реакцій). На жорстокі вчинки росіян вказують асоціати *мародер, крадій, гнобитель, диктатор, фашисти*, на ганебну поведінку окупантів натякають асоціати *раби, посміховисько, лява, шлюха*. Засвідчено одну нейтрально-скептичну реакцію в цій тематичній групі *брати* та її антонім *вже не брат*, а також нейтрально-насмішкувату реакцію *сусід*.

Синоніми до асоціата *росіянин* за національною належністю мають негативне маркування: *рашисти, русня, кацапи, московити* (6 реакцій). Росія асоціюється з мітологічними чи фентезійними злими істотами (*зомбі, орки, собако-людина, диявол* – 9 реакцій) або збірними негативними назвами (*нелюди, істоти* – 4 реакції). Три особи асоціюють державу-окупанта з її керманічем і, звичайно, пишуть прізвище *путін* з малої літери.

Ставлення респондентів до суспільних подій виявляються в асоціатах, що називають негативні почуття, відчуття та психічні стани: *зло, ненависть, гідота, жорстокість, сором, горе, жах, злоба, зневага, нещастя, огида* та ін. – 66 реакцій. Цікаво, що 5 респондентів мали реакцію *ніщо* – «те, що позбавлене будь-якого значення, не має ніякої ціни, ваги» (Білодід, т. 5, с. 431). Вигук *фу* є показовою реакцією на стимул *росія*, його вживають «для вираження презирства, досади, відрази, роздратування» (Білодід, т. 10, с. 648).

Частотними виявилися назви негативних опредмечених дій, станів, процесів: *брехня, пропаганда, занепад, війна, помилка, агресія, смерть, безмовність, божевілья, вбивство, злочин, зомбованість, корупція, крадіжка, кримінал, кровожерливість, насильство, невігластво* та ін. – 51 реакція.

28 реакцій є назвами ідеологій та форм суспільного правління, які ґрунтуються на підкоренні, насильстві, агресії: *рабство, фашизм, диктатура, рашизм, комунізм, нацизм, тероризм, анархія, імперіалізм, монархія, тиранія, тоталітарність, ура-патріотизм*. Варто зазначити, що у цій тематичній групі наявні дві, на перший погляд, антонімні лексеми – *утопія* й *антиутопія*, проте припускаємо, що асоціація *утопія* виникла не як назва вчення про ідеальний суспільний лад чи художній твір

із таким уявним устроєм, а як означення фантазії та нездійсненої мрії. До речі, у перекладі з грецької мови слово *утопія* означає «місце, що не існує» (Мельничук, 1974, с. 692), а це об'єднує асоціат *утопія* з реакцією *ніщо*, яка засвідчена у відповідях 5 респондентів. Натомість реакцію *антиутопія* трактуємо як зображення у художній літературі чи кінематографії небезпечних наслідків, пов'язаних із експериментами над людством для його «поліпшення» (Антиутопія, Вікіпедія).

Серед назв приміщень та закладів наявні синоніми: *парашиа (парашика), туалет, біотуалет* (17 реакцій), *в'язниця, концтабір, тюрма, тюрма народів* (4 реакції), *розвалина, руїна* (2 реакції) та одиничні негативні реакції: *дурка, житло москалів, колгосп, стайня, цирк*.

У тематичній групі назв місця і простору також наявні асоціати з близькими значеннями: *помийка, звалище, сміттєзвалище, вигрібна яма* (8 реакцій), *пекло, ад* (4 реакції), *село, захалустя* (5 реакцій) та одиничні реакції *земля рабів, зомбосвіт, заповорбрик, прірва, тайга, тундра*.

Тематична група речовин та матеріалів представлена передусім різними назвами ескрементів: *гімно (гівно, гамно), лайно, гній, фекалії* (14 реакцій) та з нечистотами: *гниль, бруд, помий, відходи* (10 реакцій). Натомість асоціати *вата* (особи, які підтримують політичний режим Росії) і *фарш* (гарматне м'ясо, солдатська маса, приречена на знищення) стали збірними назвами людей.

Численними реакціями на слово-стимул *росія* є близькі за значенням назви явищ природи: *болото, багно, багнока* (55 реакцій), *калюжа*, які вказують на бруд і занедбання. Також тут представлена асоціація *темрява*, яка позначає щось незрозуміле, невідоме або відсталість, некультурність (Білодід, т. 10, с. 71).

Серед назв предметів та їхніх частин переважає асоціат *дно*, експліковане значення якого – «найважчі умови життя, в які потрапляє найбільш пригноблена частина капіталістичного суспільства» (Білодід, т. 2, с. 314) – сприймають як щось найгірше, низи суспільства (32 реакції). У цій тематичній групі наявні також синоніми *смітник, сміттярка* («місце, куди скидають, ввозять сміття, непотріб» (Білодід, т. 9, с. 408)) (10 реакцій),

бензоколонка, *колонка з газом* («установка для продажу рідкого пального і заправлення автомашин» (Білодід, т. 1, с. 157)) (2 реакції), а також одиничні реакції *дрібниця* («щось дрібне, незначне, таке, що не має істотного значення» (Білодід, т. 29, с. 414)), *корито* («...посудина для годівлі або напування тварин, птиці» (Білодід, т. 4, с. 291)), *ярмо* («упряж для робочої великої рогатої худоби, яка пригнічує і утискає...; гноблення кого-небудь; гніт, утиск» (Білодід, т. 11, с. 650)).

Назви частин тіла, що асоціюються із Росією, є непристойними (*залуна*, *задниця*), а назви медичних понять нашоухують на думку про хвороби (*ідіотизм*, *гангрена*, *метастаза*, *чума*), новоутворення (*пухлина*, *опухоль планети*) та вбивство (*кров*).

Збірні назви, що є реакціями на слово-стимул *росія*, вказують на велику кількість тварин (*бидло*, *дич*), руйнівну силу комах (*саранча*), підлість (*сволота*), духовну та фізичну слабкість (*біднота*), непотрібність (*сміття*), застарілість (*плем'я*).

Цікавим, на нашу думку, є асоціат *бавовна*, який є назвою рослини і саркастично називає вибухи в Росії та на території окупованого Криму під час російсько-української війни. В основі номінації цього явища закладено гру слів (зі зміною наголосу), що стосується специфічних звуків та рослини (*рос. хлопок*) (Теглівець, 2022).

Реакція *корабель*, на нашу думку, суголосна з російським ракетним крейсером «Москва», який здійснив напад на український гарнізон на острові Зміїний. Екіпаж корабля наказав українським військовим здатися, але у відповідь отримав відмову і пропозицію, яка стала гаслом війни: «Русській військовий корабель, іді ...!». Затоплення цього корабля стало найбільшою поразкою російського флоту з часів Другої світової війни. Отже, реакція *корабель* на слово-стимул *росія* прогнозує неминуче знищення держави-окупанта та перемогу України.

Висновки. Структуру асоціативно-смислового поля слова-стимулу *росія* дають можливість відтворити асоціації, отримані під час проведення спрямованого асоціативного експерименту, внаслідок якого виявлено 685 слів-реакцій на слово-стимул *росія* та встановлено частотність уживання асоціатів у ядрі (49%), ближчій (30%) та віддаленій периферії (21%).

В асоціативному полі слова-стимулу *росія* виокремлено 15 тематичних груп, серед яких найчастотнішими виявились такі: назви істот (*ворог* 79, *агресор* 54, *вбивця* 16), назви країни-окупанта (*раша* 18, *московія* 12, *мордор* 11), назви почуттів, відчуттів, психічного стану людини (*зло* 11, *ненависть* 11, *хуйня* 7), назви явищ природи (*болото* 51, *багно* 4), назви опредмечених дій, станів, процесів (*брехня* 9, *пропаганда* 6, *війна* 4), назви предметів та їхніх частин (*дно* 32, *смітник* 9) та ін. Більшість виявлених реакцій має негативне значення, що є свідченням зневажливого ставлення респондентів до країни-агресора. Відносно нейтральними за значенням можемо вважати лише реакції *країна*, *федерація*, *брати*, *сусід*, *тиша*. Серед асоціатів зафіксовано значну кількість експресивно маркованих найменувань, що свідчить про домінування емоційного рівня образів свідомості над розумовим, а також утримання певної рівноваги між об'єктивними (логіко-понятійними) та суб'єктивними (ціннісно-мотиваційними) образами сприйняття мовців. Наявність серед асоціатів значної кількості інвективної лексики спричинено, на наш погляд, по-перше, можливістю вільно висловлюватись, адже анкета була анонімною, а по-друге, негативними переживаннями, що викликало слово-стимул.

Очевидно, що асоціативні реакції мають невинуватий характер. Оскільки відношення між лінгвістичною формою й функцією відбивають концептуальні структури й загальні принципи когнітивної організації, можна припустити, що вони є віддзеркаленням корелятивних концептуальних структур людської свідомості. Дослідження підтвердило, що вербальні асоціації на слово-стимул *росія* формують когнітивні зрушення у свідомості сучасної молоді. Перцептивний досвід та наявні знання мають вплив на когнітивні процеси мовців. Словесні асоціативні реакції респондентів показують зміни, що відбулися у свідомості носіїв мови під впливом суспільно-історичних подій.

Експериментальним матеріалом засвідчено, що узагальнене уявлення про росію після повномасштабного вторгнення в Україну змістилося від нейтрального геополітичного до радикального та емоційно-експресивного

сприйняття. Відбулося усвідомлення росії як реального ворога, що бере участь у воєнних діях проти нашої країни, що засвідчено ядерними реакціями респондентів (*ворог, агресор, болото, дно, раша (рашка), вбивця, окупант* тощо).

Перспектива подальших досліджень передбачає розширення аналізу асоціа-

тивного поля слова-стимулу *росія* завдяки вивченню синтагматичних видів реакцій (атрибутивних та предикативних асоціацій), пов'язаних із стимулом, розширенню вікових категорій респондентів, а також змін в асоціативному полі слова-стимулу *росія* після перемоги України у війні.

ЛІТЕРАТУРА

Антиутопія. URL : <https://uk.wikipedia>.

Білодід І. К. (Ред.). Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка. 1970–1980.

Булик-Верхола С. З. Мовний образ Росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 29–33. DOI : 10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.5.

Дробот О. В., Максименко Н. М., Фартушна С. О. Спрямований асоціативний експеримент: практика застосування у психологічному дослідженні свідомості. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень*. 2019. С. 115–120.

Кушмар Л. Взаємовідношення між концептуальною та мовною картинами світу (на прикладі лексеми економічної сфери КЛІЄНТ). *Psycholinguistics*. 2019. Vol. 26. Issue 2. P. 164–180. DOI : 10.31470/2309-1797-2019-25-2-164-180.

Мельничук О. С. (Ред.). Словник іншомовних слів. Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974. 776 с.

Росія. URL : <https://uk.wikipedia>.

Теглівець Ю. В. Інтернет-мем як особлива одиниця комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 24. Т. 2. С. 23–27. DOI : 10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.4.

Токарева Н. (2019). Моделювання асоціативно-семантичного контенту у логіко-смісловому вимірі мовлення підлітків. *Psycholinguistics*. 2019. Vol. 26. Issue 1. P. 324–341 DOI : 10.31470/2309-1797-2019-26-1-324-341.

Zahorodnia O. F., Nedashkivska T. Ye. The associative field of a word as a multilingual structure (based on the mass free associative experiment with ukrainian social and political lexis). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2019. Вип. 3 (91). С. 108–117.

Zsarnóczaiová Ž. Methodics of the associative experiment. *Slavica Slovaca*. 2020. № 55 (1). P. 69–81.

REFERENCES

Antyutopiia [Dystopia]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia> [in Ukrainian].

Bilodid, I. K. (ed.). (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language] (Vols. 1–11). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Bulyk-Verkhola, S. Z. (2022). *Movnyj obraz Rosii iak voroha (na materialy ZMI periodu rosijs'ko-ukrains'koi vijny)* [The language image of russia as an enemy (on the material of the media of the period russian-ukrainian war)]. *Zakarpats'ki filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies* (Vol. 23) (Issue 1), (pp. 29–33). DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.5 [in Ukrainian].

Drobot, O. V., Maksymenko, N. M., Fartushna, S. O. (2019). *Spryamovanyj asotsiatyvnyj eksperyment: praktyka zastosuvannya u psykhologichnomu doslidzhenni svidomosti* [Directed associative experiment: practice of application in psychological research of consciousness]. *Psykhologhiia svidomosti: teoriia i praktyka naukovykh doslidzhen' – Psychology of consciousness: theory and practice of scientific research*, (pp. 115–120) [in Ukrainian].

Kushmar, L. (2019). *Vzaiemovidnoshennia mizh kontseptual'noiu ta movnoiu kartynamy svitu (na prykladi leksemy ekonomichnoi sfery KLIYENT)*. [Interrelation between conceptual and linguistic worldviews (based on the economic lexical item 'CLIENT')]. *Psycholinguistics* (Vol. 25) (Issue 2), (pp. 164–180). DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-164-180 [in Ukrainian].

Mel'nychuk, O. S. (ed.) (1974). *Slovyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words]. Kyiv, Holovna redaktsiia URE AN URSR Publ [in Ukrainian].

Rosii [Russia]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia> [in Ukrainian].

Tehlivets, Y.V. (2022). *Internet-mem iak osoblyva odynytsia komunikatsii* [Internet meme as a special unit of communication]. *Zakarpats'ki filolohichni studii Transcarpathian Philological Studies* (Vol. 24) (Issue 2), (pp. 23–27). DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.4 [in Ukrainian].

- Tokareva, N.** (2019). Modeliuvannia asotsiatyvno-semantychnoho kontentu u lohiko-smyslovomu vymiri movlennia pidlitkiv [Modelling Associative-Semantic Content as Regards the Logic-of-Semantics Dimension of the Adolescents' Speech]. *Psycholinguistics* (Vol. 26) (Issue 1), (pp. 324–341). DOI 10.31470/2309-1797-2019-26-1-324-341 [in Ukrainian].
- Zahorodnia, O. F., Nedashkivska, T. Ye.** (2019). The associative field of a word as a multilingual structure (based on the mass free associative experiment with ukrainian social and political lexis). *Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Philological sciences* (Issue 3 (91)), (pp. 108–117) [in English].
- Zsarnóczyová, Ž** (2020). Methodics of the associative experiment. *Slavica Slovaca*, 55(1), 69–81 [in English].